

I *Strängnäs stift* (1948) omtalar B. Waldén, att en dekorerad plankor upptäckts i Glanshammars kyrka. Han menar, att den »möjligen kan tänkas höröra från en träkista.»

I *Sveriges kyrkor* (1961) inleder E. Lundberg sin beskrivning av kyrkans byggnadshistoria på följande sätt (a. a. s. 401): »Om sannolikheten för att i Glanshammar funnits en kyrka, äldre än de äldsta delarna av den nuvarande kyrkan, vittna dels rester av en eller flera gravvårdar av det s. k. Eskilstunamonumentets typ¹ ..., dels de ... snidade ekplankorna i tornluggarna. Dekoren är i bägge fallen av vikingatida kynne och visar hän på 1000-talets senare hälft. Ekplankorna kunna vara rester av en träkyrka från denna tid.» Om denna träkyrka som mot 1100-talets slut skall ha ersatts av en stenkyrka, heter det (a. a. s. 392): »Beträffande träkyrkans konstruktion och utseende ävensom hur plankorna ursprungligen varit infogade i denna byggnad må här endast anföras att de varit anbragta horisontellt. De måste då antingen ha utgjort remstycken eller tillhört plankor i en skiftesverkskonstruktion.»

Den i låg relief skurna ornamentiken på ekplankorna i Glanshammarskyrkan är onekligen av en typ som påträffas på många runstenar, som torde tillhöra slutet av 1000-talet. En parallell i sten till dekoren på Glanshammarsplankorna anföres i *Sveriges kyrkor*, nämligen »den i stenrelief huggna palmettfris, som finnes sekundärt inmurad på S långhusmuren till Sanda kyrka på Gotland. I sin tur har denna fris lånat motiv ur en från många runstenar — bl. a. en från Hogrän i Gotlands fornsal — välbekant ornamentik.»

En ur alla synpunkter mer närliggande parallell erbjuder emellertid de vackert ornerade ekplankor som år 1954 upptäcktes vid restaureringen av Hammarby kyrka i Södermanland. Se fig. 58 och 59; jfr pl. 10. Hammarbyplankornas läge beskriver Iwar Anderson, som ledde den antikvariska undersökningen, i en rapport till Vitterhetsakademien i juni 1954: »I gluggen till långhusvinden ligger som avtäckning fyra sekundärt använda ekplankor ..., av vilka åtminstone de två undre är ornerade ... Plankorna är upplagda på underslag, som även är av ek. I norr är det sistnämnda dubbelt ... I söder är det däremot enkelt och beträffande detta virke kan tillsvidare konstateras, att det är ornerat ... Avtäckningsplankorna sträcker sig långt utanför gluggen, i vissa fall ända fram emot tornets norra och södra murhörn ... En jämförelse av tillståndet hos ytorna på de ornerade plankornas bägge sidor visar, att de dekorerade sidorna tidigare torde ha varit utåtvända ... De tvärs över plankornas längdriktning orienterade ornamenten tyder på, att plankorna ursprungligen haft horisontalläge — i ett skiftesverk (?)»

Hammarbyplankornas ornamentik, som består av koppel med palmetter, visar slående likhet med ekplankorna i Glanshammar. Att de tillhör samma tid som dessa är alldeles tydligt.

Tillsammans med Nä 21 och Nä 22 utgör Glanshammarsplankorna ett stöd för tanken, att en träkyrka har funnits vid Glanshammar innan den första stenkyrkan där byggdes. Se vidare Nä 21, ovan s. 74. »Träkyrkan» torde kunna dateras till senast omkring år 1100. Tyvärr ger den fragmentariska runinskriften ingen egentlig ledning. Alltför få runor har bevarats för att möjliggöra en tolkning.

25. Glanshammars kyrka.

Litteratur: L 1026. O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 374; E. Tuneld, Geografi öfver Konungariket Sverige (8 uppl. 1828), s. 142; C. F. Bergstedt, Reseberättelse 1844, s. 31 (ATA); Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige, bd 3 (1862), s. 66; Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet under åren 1862 och 1863, s. 19 (ATA; tryckt i ATS 1, 1864, s. 212); H. Hofberg, Nerikes gamla minnen (1868), s. 84 f., Nerikes Fornlemningar I, 1868, s. 115 (ATA; tryckt under rubriken Beskrifning öfver Örebro stad och land i: Meddelanden från Örebro läns museum, 10, 1930, s. 9); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 127; S. B. F. Jansson, Runinskrifterna i Närke (i: Från bergslag och bondebygd 1952), s. 18 f.; NIyR 4 (1957), s. 157, not 3; J. Wikberg, Glanshammars härad (1967), s. 167.

Avbildning: J. A. Hallman, teckning i ATA och i Peringskiölds Monumenta 6.

¹ Därmed åsyftar Lundberg de tre fragmentariska hällarna Nä 21–23.

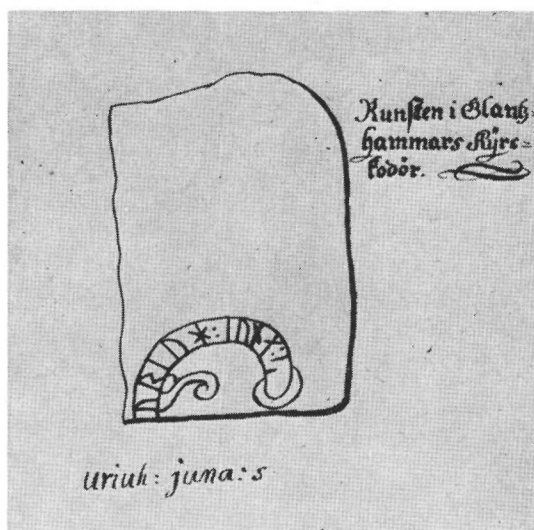
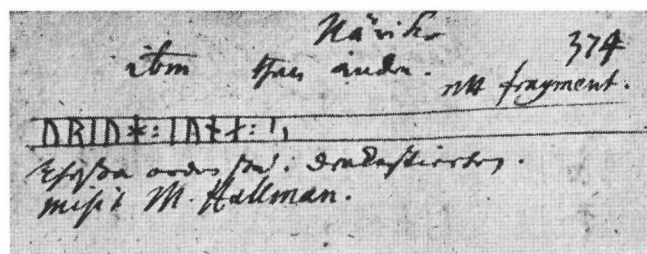

Fig. 60. Nä 25. Glanshammars sn, kyrkan. Efter teckning av J. G. Hallman i Peringskiölds Monumenta.

Fig. 61. Nä 25. Glanshammars sn, kyrkan. Efter O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60).

I Vitterhetsakademiens arkiv förvaras en osignerad bläckteckning av en fragmentarisk runsten, som enligt en samtida anteckning ovan bilden låg »i glantzhammars kyrkodör». Samma plats anges på teckningen i Peringskiölds Monumenta: »Runsten i Glantzhammars Kyrkodör». Teckningarna är utförda av J. G. Hallman. Stenen upptages (efter Hallman) av Celsius i *Svenska runstenar* (F m 60) 2, s. 374 och av Bergman i »Öfver runstenarna» (ATA). I C. F. Bergstedts »Berättelse om en resa i Nerike 1844» finns en i detta sammanhang intressant uppgift. Bergstedt anmärker, att av »runstenen i förstugan fins blott en bit qvar; den som skall vara inmurad i Sacristieväggen (=Nä 23) är numera alldeles osynlig».

I Liljegrens *Runurkunder* har stenen nummer 1026.

Anledningen till att Nä 25 har gått förlorad är av allt att döma de ingrepp som gjordes i kyrkan år 1853, alltså endast nio år efter C. F. Bergstedts besök. Det året revs nämligen vapenhuset, och den ursprungliga ingången murades igen. Denna ingång låg nära långhusets sydvästra hörn. Samtidigt upptogs den nuvarande kyrkdörren, som befinner sig ett tiotal m Ö om den ursprungliga ingången i vilken den runristade stenen en gång tidigt under medeltiden hade inlagts. Det är f. ö. icke alldeles uteslutet, att stycken av stenen fortfarande finns kvar i den år 1853 igenmurade ingången till kyrkan.

Endast stenens nedre del, med en kraftigt tilltagen rotända, var synlig, när Hallman tecknade av stenen. Den har alltså ursprungligen varit rest.

Inskrift (enligt Hallman):

...uriuh: iuna: -...

5

10

Inskriften var tydligen redan på 1700-talet svårt skadad. Möjligen visar den ovan återgivna runföljden, att denna runsten har varit signerad. Så har tydligen E. Brate uppfattat runföljden. I *Svenska runristare* (1925) skriver han nämligen: »I Närke har blott en ristare namngivit sig... Glanshammar sn o. hd, L 1026 -ur iuh: runa: — 'N. N. (Atsur?) högg runorna.'»

Det är onekligen frestande, fast givetvis mycket djärvt, att gissa att runan 6 i är felläst för **r** och att den skadade runan 10 har varit **r**. Runföljden 3-10 skulle då ha lytt **iuu: runar** 'högg runorna'. De två första runorna skulle då vara slutet på ristarens namn. Det måste emellertid understrykas, att den föreslagna rekonstruktionen är mycket osäker. Den enda av Närkes runristningar som säkert är signerad är gravhällen från Granhammar, Nä 20.